

Amira Hafner al-Jabaji

FILLIMET E NJË DIALOGU TË VËSHTIRË*

Muslimanët e Zvicrës, të ndryshëm, të izoluar nga njëri-tjetri si dhe nga kultura nikoqire, ballafaqohen me shumë probleme nga fusha e gjuhës, shëndetit dhe adhurimit.

Islami është bashkësia fetare që së më së shpejti po rritet në Zvicër, mirëpo si rezultat i kufizimeve të ndryshme të vendit, më pak se 10 % e tyre kanë pasaporta zvicerane.

Unë do të doja të diskutoja rreth përshkrimit që Francis Piccand ia bëri larmisë kombëtare dhe kulturore të Islamit në Zvicër duke dhënë një pasqyrë të shkurtër të fazave të imigrimit të muslimanëve. Tufa e parë e imigrantëve, e cila kryesisht përbëhej nga djem e vasha me arsimim të lartë, që kishin mbërritur në vitet e vona 50 dhe në të 60-tat, me qëllim studimi apo hulumtimi, apo edhe për arsye profesionale. Shumica e këtyre muslimanëve ishte me origjinë nga Lindja e Mesme, duke përfshirë irakianë, sirianë dhe egjiptianë. Organizata e parë studentore e arabëve muslimanë, e njohur si 'Arabian', është themeluar në Zürih në vitin 1965. Një numër i këtyre imigrantëve më vonë janë kthyer në vendlindjet e tyre.

Vala e dytë dhe më e madhe e imigrantëve muslimanë në vitet '70 dhe '80 është shkaktuar nga kërkesa e ekonomisë zvicerane për fuqi të lirë punëtore, sidomos në industrinë ndërtimore. Të njohur si 'Gastarbeiter' ose 'punëtorë mysafirë', këta imigrantë është pritur ta lëshojnë vendin pas një periudhe pune. Mirëpo shumica mbetën dhe u vendosën këtu, duke i ftuar edhe familjet e tyre t'u bashkëngjiten në Zvicër. Shumë prej tyre vinin nga Ballkani, sidomos nga Turqia dhe nga ish Jugosllavia, të cilët dukej se kishin arsimim të kufizuar.

Në vitet 1980 dhe përshkallëzisht deri më sot, imigrantët muslimanë në radhë të parë ishin refugjatë politikë ose refugjatë lufte që i braktisnin vendet e tyre për shkak të pasigurisë politike dhe konflikteve të shumta të dhunshme në botën islame: lufta ruso-afgane, lufta Iran-Irak, luftërat civile në Liban, Algjeri, Somali, Bosnjë e Hercegovinë, lufta kundër popullit kurd dhe, së fundi, lufta e Kosovës. Viteve të fundit kemi patur gjithashtu një numër në rritje të imigrantëve muslimanëve nga vendet afrikane. Shumica e imigrantëve muslimanë punojnë nëpër fabrika ose si zejtarë në industrinë e ndërtimit. Disa kanë hapur dyqane të vogla, supermarkete, bar-rostiçeri apo restorane të vogla ku mund t'i gjeshe produktet dhe ushqimet nga vendet e tyre përkatëse.

Përkundër faktit se shumica dërmuese e muslimanëve të Zvicrës janë migrantë, unë nuk besoj se duhet quajtur migrantë në përgjithësi pa pranuar se këtu ekziston tanimë gjenerata e dytë, e tretë dhe dukshëm e katërta. Të veprosh kështu, do të thotë ta rirforcosh përfytyrimin publik të një kontradikte të pazgjidshme ndërmjet të jesh musliman dhe të jesh evropian, ose të jesh zviceran. Kjo gjithashtu tregon dështimin e pranimit dhe respektimit të Islamit si një fe që ka të njëjtën vlerë sikurse Krishterimi dhe Judaizmi, në kuptimin e një besimi praktik universal. Emërtimi i të gjithë muslimanëve të socializuar në shoqërinë zvicerane si 'migrantë', e forcon një identitet kulturor të papërshtatshëm për ta.

Mirëpo, së këndejmi, larmia e bashkësive muslimane vërtet ndikon në organizimin e tyre. Kontakti midis anëtarëve të këtyre qendrave të ndryshme islame – sidomos në pjesën

* Kjo është një kumtesë që autorja e ka mbajtur bashkë me Francis Piccandin në Institutin Goethe në Londër më 16 janar 2003.

gjermanofone të Zvicrës – është minimal. Për këtë unë mund të sjell dy arsye kryesore. E para është mungesa e një gjuhe bashkuese. Duhet të jemi të vetëdijshëm se shumë imigrantë muslimanë në pjesën gjermanofone të Zvicrës mezi e flasin gjuhën gjermane. Arsyeja e dytë është dallimi në traditë. Me kontaktin e paktë ose të aspaktë midis grupeve, janë ruajtur edhe të gjitha sjelljet dhe botëkuptimet tradicionale lokale. Vështirë ndodh këmbimi i botëkuptimeve dhe reflektimeve lidhur me kulturat e tyre përkatëse. Qasja pranë këtyre qendrave shpesh është e vështirë për çdo të 'jashtëm'. Madje të jesh *grua* muslimane mund të jetë një arsye për t'u përjashtuar.

Tani jemi dëshmitarë të lindjes së një dialogu krishtero-islam. Hapi i parë drejt këtij dialogu është hedhur nga ana e muslimanëve në një koniunkturë (rrethanë) të veçantë, kur ata kishin një sërë ankesash që donin t'ua adresonin autoriteteve zvicerane – zemërimet të shkaktuara nga konflikti izraelo-palestinez. Këto dialogje janë zhvilluar ose në bazë private ose janë organizuar nga shoqata studentore.

Ndërkohë, me valën e dytë të imigrimit, shpejt u rrit nevoja për vende të adhurimit. Muslimanët fillojnë të zënë me qira apartamente, të mbyllin sallat e fabrikave dhe shtëpitë e vjetra të zbrazura për t'i shndërruar ato në dhoma faljeje. Muslimanët e kishin të qartë se kjo ishte vetëm një fazë kalimtare. Në vitet e vona të 70-tës, udhëheqësi i Qendrës Islame në Bern inicon planet për ndërtimin e xhamisë së parë në Zvicër. Ajo, dhomat e saj i kishte në një garazhë të konvertuar motorash në regjionin më të madh të Bernit. Autoritetet e mbështetën këtë projekt, mirëpo ai u fundos nga një plebishit mandatar.

Pas kësaj përvoje të hidhur, lindi mirëkuptimi në të dyja anët se nevojat e muslimanëve nuk mund të përmbushen pa mbështetjen e kishave zvicerane dhe të përfaqësuesve të tyre lokalë. Kishat donin të bashkëpunonin më intensivisht në këtë drejtim. Kështu që muslimanët tani kishin mundësinë t'i regjistronin dhe shprehnin shqetësimet e tyre, kurse nga ana krishtere, filloi të hapej dialogu si akademik ashtu edhe teologjik. Në vitet vijuese ky dialog u bë akoma më intensiv për ata që merrnin pjesë në të. Mirëpo kaloi një kohë e gjatë pa rezultate konkrete për bashkësinë muslimane.

Shoqata e sotme e të krishterëve dhe muslimanëve të Zvicrës

Kah fundet e vitit 1980, u ngrit çështja si të mundësohen varrezat islame. Në vitin 1990 u themelua një shoqatë, e cila në fillim u quajt 'Shoqata e të krishterëve dhe muslimanëve të Bernit', kurse më vonë 'Shoqata e të krishterëve dhe muslimanëve të Zvicrës'. Qëllimi i saj ishte ta drejtonte një transformim praktik. Në dymbëdhjetë vitet e fundit, anëtarët e kësaj shoqate çështjes së varrezave islame ia kanë bashkëngjitur edhe një sërë çështjesh të tjera: informimi i përgjithshëm mbi Islamin, martesat dhe familjet krishtero-islame, përkujdesja shëndetësore si dhe fëmijët muslimanë në shkollat e shtetit.

Komiteti i kësaj shoqate është gjysmë musliman, gjysmë krishter. Përkundër këtij pariteti në numër, nuk mund të flasim për barazinë e plotë. Shumica e anëtarëve krishterë të komitetit janë nëpunës ose të kishës romak-katolike ose të asaj protestane. Ata punojnë sipas direktivave të punëdhënësve të tyre. Ata kanë në dorë infrastrukturën dhe fondet. Ata kanë ndikim mbi popullatën dhe mbi politikën. Shumica prej tyre janë të profesionalizuar në lëmin teologjik, organizativ dhe juridik.

Anëtarët muslimanë të komitetit janë pak a shumë laikë. Përkushtimi i tyre mbështetet në përpjekjet private. Ata nuk kanë përkrahje institucionesh muslimane dhe nuk kanë mbështetje financiare. Pjesa më e madhe e anëtarëve muslimanë të komitetit janë të gjeneratës së parë dhe, edhe pse kanë jetuar në Zvicër për një kohë të gjatë, akoma kohë pas kohe paraqiten vështirësi në të kuptuarit e njëri-tjetrit në aspektin gjuhësor, kulturor dhe të

mentalitetit. Mirëpo, nuk ka hendek brezash. Të gjithë anëtarët e komitetit kanë të kryer universitete, shkolla të larta ose arsimim profesional.

Dialogu së shpejti sa ka marrë vrullin e tij në një nivel shumë konkret lidhur me pyetjet që kanë të bëjnë me martesën krishtero-islame, të ngritura nga priftërinjtë krishterë dhe nga gratë krishtere të Zvicrës. Për kishat, pyetja lind – si të ruhet respekti ndaj të dyja palëve dhe traditave në një martesë të tillë? Janë diskutuar çështje juridike lidhur me vlefshmërinë e ligjit për martesën, shkurorëzimin, arsimimin fetar të femrave etj. Vëmendje e madhe, gjithashtu, i është kushtuar edhe përvojave shoqërore dhe kulturore të imigrantëve. Të gjitha këto informata janë përmbledhur në një broshurë në gjuhën gjermane të titulluar '*Një familje – dy fe*'.

Në rend të dytë vjen përkujdesja shëndetësore. Çështjet e ngritura nga ana e mjekëve, motrave shëndetësore dhe drejtuesve të spitaleve lidhur me pacientët muslimanë, kanë çuar në përpilimin e një broshure të dytë: '*Muslimanët në spital*'. Kjo i diskuton temat aq delikate siç janë kërkesat e të ushqyerit, vendet dhe kohët për lutje, vizitat, transfuzioni i gjakut, fertilizimi artificial, autopsia, shkaktimi i vdekjes etj. Debatë lidhur me dhurimin e organeve i ka përçarë muslimanët në dy grupe. Ndërkohë, drejtues të ndryshëm spitalesh e kanë kuptuar nevojën për një dhomë lutjeje jo vetëm për muslimanët, por edhe për hindusët, çifutët, budistët dhe të tjerët. Në spitalin qendror të Bernit para një viti u themelua e ashtuquajtura 'dhoma e qetësisë'.

Broshura e tretë që e kemi botuar ne ka të bëjë me fëmijët muslimanë në shkollat zvicerane. Kjo broshurë, që u drejtohet prindërve të tyre, për momentin është në gjuhën gjermane dhe frënge. Shpresojmë që deri kah fundi i vitit ta kemi edhe në gjuhën turke, arabe dhe shqipe. Ajo e diskuton bashkëpunimin ndërmjet prindërve dhe mësuesve, kalendarin islam me festat e tij, kërkesat ushqimore si dhe pjesëmarrjen në aktivitetet sportive dhe kampet shkollore. Po ashtu, në të do të mund të gjeni një kapitull që diskuton për fëmijët muslimanë dhe traditat krishtere në shkollë.

Një shqetësim qendror i viteve të fundit ka qenë mungesa e varrezave muslimane. Në Zvicër varrezat janë nën administrimin e bashkive (administratave komunale). Kjo do të thotë se secili qytet dhe secili fshat ka rregullativat e tij të veçanta. Deri para dy vitesh, varrosja e muslimanëve mund të bëhej vetëm në Gjenevë. Kjo varrezë u themelua kah mesi i viteve 1980, kur atje e ndërta edhe xhamia. Mirëpo, atje lejohej të varroseshin vetëm ata që kishin jetuar në Gjenevë. Ajo nuk ishte paraparë për muslimanët e tjerë. Me rritjen e imigrimit musliman, problemi u bë akoma më kritik. Shumë muslimanë turq, duke paguar çmime të larta, i bartnin trupat e familjarëve të tyre për në Turqi, përkundër shkeljes së traditës islame sipas së cilës kufoma duhet varrosur brenda 24 orësh.

Para disa vitesh, Shoqata e të krishterëve dhe muslimanëve të Zvicrës shtroi kërkesën për një varrezë muslimane në Bern. Për arsye politike, u provua se ishte e pamundur të kishte një varrezë private muslimane. Mirëpo, muslimanët ia arritën t'i shfaqin nevojat e tyre: varrezat duhej të ishin të drejtuara kah Meka; trupat supozohej të varroseshin me qefin, e jo me arkivole (tabuta); varrezat duhej të ishin të përhershme. Varrosja me qefin gjithashtu nuk u lejua. Si një kompromis muslimanët pranuan të përdorin një arkivol të hollë druri të bërë nga bredhi i butë. Mirëpo varrezat e përhershme ishin ngeca më e vështirë. Në Zvicër ka prirje që të shkurtohet koha për prishjen dhe zhdukjen e një varri. Sot kjo mund të bëhet pas 25 vitesh. Tre çerekë të protestantëve sot e kësaj dite anojnë kah djegia e kufomave në kremator. Kjo praktikë nuk është e lejuar në Islam. Është me interes të përkujtohet një praktikë e përgjithshme krishtere e Mesjetës, sipas së cilës është përdorur varri i përgjithmonshëm: pas një kohe të caktuar eshtrat janë tubuar dhe deponuar në një pjesë qendrore të varrezës të quajtur 'shtëpia e eshtrave'.

Kështu, që nga viti 2000, muslimanët e Bernit mund të varrosen sipas traditave të tyre. Një fushë prej 200 varresh është në disponim të tyre në varrezën e qytetit të Bernit. Me këtë, për 50 vitet e ardhshme është zgjidhur problemi i varrimit të muslimanëve që jetojnë përreth Bernit. Me zgjidhjen e problemit të varrezave në Bern, të ndjekur nga Baseli dhe më vonë Zürichu – ku ka qenë opozita më masive politike, nuk është zgjidhur e njëjta çështje edhe gjetiu në Zvicër.

Së fundi, ne e kemi diskutuar edhe arsimimin fetar në Zvicër. Në shkollat publike, arsimimi fetar është rregulluar ndryshe-ndryshe nëpër secilin kanton. Ose shkolla organizon një klasë për të gjithë fëmijët e një feje, me nga një mësues që zakonisht është i krishter, ose bashkësia vetë e merr përgjegjësinë për arsimimin fetar. Mirëpo, edhe në rastin e fundit bile, kjo orë mbahet në shkollat publike. Për fëmijët muslimanë nuk ekziston një mundësi e këtillë. Ata ose e vizitojnë një qendër islame bashkë me prindërit e tyre, ku ata mbajnë orë të Kur'anit, ose vetë prindërit ua mësojnë fëmijëve të tyre praktikën fetare, e cila shpesh ndodh me shumë paragjykime. Megjithëkëtë, nuk ka udhëzime për standardet etike të Islamit, nuk ka ndihmë për fëmijët muslimanë t'u gjejnë përgjigje pyetjeve si muslimanë në një shoqëri joislame dhe nuk ka udhëzime për ta inkurajuar krahasimin e shumë vlerave të ngjashme të Islamit dhe Krishterimit.

Është e qartë se mësuesit e qendrave islame nuk i përmbushin standardet e nevojshme për t'ia mësuar popullit Islamin. Imamët, siç përmendi Francis Piccandi, të shumtën e herave sillen nga vende të ndryshme islame. Disa herë ata qëndrojnë këtu vetëm dy a tri vjet dhe nuk familjarizohen me rrethanat zvicerane. Shpesh ata nuk e mësojnë gjuhën e vendit dhe si rezultat paraqitet një mungesë e të kuptuarit të shqetësimeve të anëtarëve të bashkësisë. Në të ardhmen, duhet të sigurohet mundësia që imamët e Zvicrës të mund të arsimohen këtu në Zvicër, në të njëjtin nivel teologjik siç ekziston për priftërinjtë e krishterë. Standardi i mësimi të Islamit për fëmijët duhet të jetë i njëjtë sikur që është edhe për mësuesit e tjerë. Kjo do të ndodhte sikur të hapej një fakultet i shkencave islame, që do t'i ngjitej një universiteti zviceran. E ardhmja do të tregojë se si do të zhvillohet atmosfera politike në Zvicër dhe se a do ta pranojë popullata zvicerane Islamin si një fe me shumë vlera në organizmin e saj.

Nga anglishtja:
mr. Rejhan Neziri